ਹੁਕਮੁ
ਭਾਗ–7

ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ 'ਮੇਲ–ਜੋਲ' ਦੀ ਤਾਰ (connection) ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ 'ਸੁਰ' ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ 'ਲੇਵਾ–ਦੇਵੀ' ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾ ਰਹੇ ਜਾਂ 'ਢਿੱਲੀ' ਪੈ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਮੇਲ–ਜੋਲ (outer-connection) ਓਪਰਾ ਤੇ ਲਾਭਹੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਤੇ ਵਰਤਦੇ ਹੋਣ ਪਰ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਤੌਰ ਤੇ 'ਬੇ–ਸੁਰੇ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤ੍–ਮੁਖੀ ਸਾਂਝ ਜਾਂ ਲੇਵਾ–ਦੇਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਭਰਮ–ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ 'ਭੁੱਲ' ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਤੋਂ 'ਬੇ–ਸੁਰੇ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ 'ਭੈ–ਭਾਵਨੀ', 'ਸ਼ਰਧਾ–ਭਾਵਨੀ' ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹਿਜੇ–ਸਹਿਜੇ ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸ਼ੱਰਧਕ ਹੋ ਕੇ 'ਬੇ–ਮੁੱਖ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ, ਗੁਰ–ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਆਤਮਿਕ ਦਾਤਾਂ ਅਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਬਿਜਲੀ ਦੇ 'ਕਰੰਟ' ਤੋਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ, ਤਾਰਾਂ ਦਾ 'ਮੇਲ' (connection) ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ, ਅਪਾਰ, ਸੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਦਾਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਰਸ, ਚਾਉ ਆਦਿ ਆਤਮਿਕ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸੁਰਤੀਆਂ ਦੀ 'ਤਾਰ', ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍–ਆਤਮੇ, ਆਤਮਿਕ–ਜੋਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ 'ਮਰਜ਼ੀ' ਨੂੰ ਇਲਾਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਸੁਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਯਾਨੀ—ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਜੋ ਚਲੈ ਸੋ ਪਵੈ ਖਜਾਨੈ ॥ (ਪੰਨਾ–421)

'ਰਾਗ' ਦੇ ਅਲਾਪ ਲਈ—ਭਿੰਨ–ਭਿੰਨ ਸ਼ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਅਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਜ਼ਾਂ (musical instruments) ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਂਤ–ਭਾਂਤ ਸੂਖਮ, ਬਰੀਕ ਅਤੇ ਠੁਲੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਦੇ ਗਾਇਣ

ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਆਵਾਜ਼ਾਂ, ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ 'ਰਾਗ' ਦੇ 'ਲੈਅ' ਅਤੇ ਅਲਾਪ ਵਿਚ 'ਸੁਰ' ਹੋ ਕੇ—ਉਸ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਤਰਬਾਂ ਦੀ 'ਟੀਸੀ' ਨੂੰ ਜਾ ਛੂੰਹਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਹਿਲਾਦ ਦਾ 'ਹਲੂਣਾ' ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਗ ਦੇ ਅਲਾਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ 'ਸਾਜ਼' ਦੀ ਸੁਰ (tune) 'ਬੇ-ਸੁਰੀ' ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਰਾਗ ਦੇ ਅਲਾਪ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ 'ਰਾਗੀ' ਲਈ ਅਸਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਇਲਾਹੀ 'ਰਾਗ' ਦਾ ਅਲਾਪ ਜਾਂ ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ (Divine music) ਸਦੀਵੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਅਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ—

ਉਪਜਦੀ
ਵੱਧਦੀ
ਫੁਲਦੀ
ਖਿੜਦੀ
ਫਲਦੀ
ਲੈਅ

ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੁਕਮ' ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੋਈ, ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਰ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਇਨਸਾਨੀ ਜੂਨ ਹੈ—ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਹਉਮੈ-ਵੇ ੜ੍ਹੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ, ਚਾਤਰੀਆਂ, ਏਹੜਾਂ-ਤੇਹੜਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਭਾਣੇ ਤੋਂ—

ਅਣਜਾਣ
ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ
ਅਵੇਸਲੀ
ਬੇ-ਸੁਰੀ
ਬੇ-ਮੁੱਖ
ਮਚਲੀ
ਢੀਠ

ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਚਿੰਤਾ, ਈਰਖਾ-ਦਵੈਤ ਦੀ ਗੁੱਝੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ ਝੂਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ॥ (ਪੰਨਾ-133)

ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਬਪੁੜੇ ਭੂਲੇ ਫਿਰਹਿ ਗਵਾਰ॥ (ਪੰਨਾ-66)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਨਸਾਨ ਹੀ ਬੇਅੰਤ ਇਲਾਹੀ ਸੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਦਾਤਾਂ ਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਹਰ ਇਕ—

ਖਿਆਲ
ਸਿਆਣਪ
ਚਾਤਰੀ
ਸਕੀਮ
ਵਿਉਂਤ
ਏਹੜ-ਤੇਹੜ
ਕਰਮ
ਧਰਮ
ਜੋਗ
ਹਠ

ਸਾਨੂੰ 'ਕਰਮ-ਬੱਧ' ਕਰਕੇ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵਸ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਇਲਾਹੀ ਅਪਾਰ, ਅਭੁੱਲ 'ਹੁਕਮ' ਦੇ ਭਾਣੇ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਮਨਮੁਖ ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਣਨੀ ਤਿਨ ਮਾਰੇ ਜਮ ਜੰਦਾਰੁ॥ (ਪੰਨਾ-90)

ਇਲਾਹੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਆਣਪਾਂ ਅਤੇ ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਾਤੇ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬੇ-ਮੁਖਾਂ ਨੂੰ, ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਦੀ ਨਿੱਘੀ ਗੋਦ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਛਤਰ-ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਮੁੜ ਲਿਆਉਣ ਲਈ, ਧੁਰੋਂ, ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ, ਗੁਰਮੁਖ-ਪਿਆਰੇ, ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਜਗ ਵਿਚ ਭੇਜੇ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਜਗਤ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਨ ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤੇ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਖ, ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਅਤਿਅੰਤ 'ਪਿਆਰ ਭਾਵਨਾ' ਦਾ—

ਬਿਰਦ

ਅੰਗਿ
ਮਿਹਰ
ਬਖਸ਼ਿਸ਼
ਗੁਰ-ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ
ਵਿਕਾਸ
ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜਾਏ ਬੱਚੇ ਲਈ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਤੇ ਆਪਣੇ 'ਗੁਆਚੇ ਬੱਚੇ' ਦੀ ਸੂਹ ਲੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਗਲ ਲਾ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਦਾ ਨਿੱਘਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੁਖ ਦੇਣ ਲਈ ਲੋਚਦੀ ਤੇ ਤਾਂਘਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਵੱਲ ਪਿਆਰ ਸੁਨੇਹੜੇ ਭੇਜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਤੇ ਖਿੱਚਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਇਲਾਹੀ 'ਮਾਤਾ'—ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਭੀ, ਆਪਣੀ ਉੱਮਤ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਏਸੇ ਲਈ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ੱਰੇ ਜ਼ੱਰੇ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ 'ਜੀਵਨ-ਤਤ'—ਆਤਮਾ, ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਤਾਂਘ, ਖਿੱਚ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ 'ਜੀਵ' ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਲਾਹੀ ਮਾਂ—ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵੱਲ ਅਣਜਾਣੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ ਹੀ ਖਿੱਚ ਪੈਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜੀਵ ਦਾ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ ਛੌੜ ਪਤਲਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਵ ਦੀ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲ, 'ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ' ਖਿੱਚ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਆਤਮਿਕ ਪਿਆਰ ਦੀ 'ਖਿੱਚ' ਜਾਂ 'ਤਾਰ' ਜਾਂ 'ਕਾਂਖੀ' ਦੁਵੱਲੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਆਪਣੀ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਪਣੇ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲ, ਅਣਜਾਣੇ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ—

ਮੂ ਲਾਲਨ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਨੀ॥ਰਹਾਉ ॥
ਤੋਰੀ ਨ ਤੂਟੈ ਛੋਰੀ ਨ ਛੂਟੈ ਐਸੀ ਮਾਧੋ ਖਿੰਚ ਤਨੀ ॥ (ਪੰਨਾ-827)

ਮਾਈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੀ ਪਿਆਸ ॥
ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਬਿਨੁ ਪ੍ਰੀਤਮ
ਦਰਸਨ ਦੇਖਨ ਕਉ ਧਾਰੀ ਮਨਿ ਆਸ ॥ (ਪੰਨਾ-716)

ਅਬ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਹਾ ਪ੍ਰਬਲ ਭਈ ਆਨ ਬਿਖੈ ਜਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ-1120)

ਇਹ—

ਪਿਆਰ ਖਿੱਚ
ਪ੍ਰੀਤ ਡੋਰੀ
ਪ੍ਰੇਮ ਬ੍ਰਿਹੋਂ
ਪ੍ਰੇਮ–ਚਾਉ
ਪ੍ਰੇਮ–ਯਾਦ
ਪ੍ਰੇਮ–ਤਾਰ

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਅਥਾਹ—

ਮਿਹਰ
ਬਖਸ਼ਿਸ਼
ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਪ੍ਰਿਮ–ਪਿਆਲਾ
ਪ੍ਰਿਮ–ਖੇਲ
ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ
ਨਦਰਿ ਕਰਮੁ

ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਇਕ 'ਜੀਵ' ਦੇ ਅੰਤ੍ਰ–ਆਤਮੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ 'ਹੁਕਮ' ਹਰ ਜੀਵ ਲਈ—

ਜੀਵਨ ਸੇਧ ਹੈ
ਨਿੱਜੀ ਧਰਮ ਹੈ
ਮੁਕੰਮਲ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ
ਲੋਕ ਸੁਖੀਆ ਹੈ
ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ ਹੈ
ਅੰਤ੍ਰ–ਆਤਮੇ ਬੀਜ ਹੈ
ਅੰਦਰੋਂ ਉਪਜਿਆ ਹੈ
ਓਤ–ਪੋਤ ਲਪਟਾਇਆ ਹੈ
ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ ਹੈ
ਬਾਹਰਲੇ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ
ਕਰਮ–ਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੈ
ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੈ
ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ

ਗੁਰ ਪ੍ਸਾਦਿ ਹੈ
ਅਬੁੱਝ ਹੈ
ਗੁਪਤ ਹੈ
ਅਪਾਰ ਹੈ
ਅਭੁੱਲ ਹੈ
ਨਾਮ ਹੈ।

ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਸਭ ਸੰਗਿ ਅਨੂਪ ਰੂਪਾਵਤੀ॥ (ਪੰਨਾ-1361)

ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ, ਆਪੋ ਆਪਣੇ 'ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹੁਕਮ' ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਚਲਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਭੋਲ ਅਤੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ, ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲ ਸਰਕਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਪੰਧ ਮੁਕਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਤ੍-ਮੁੱਖੀ 'ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ' ਨਿੱਜੀ ਧਰਮ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਚਾਰ ਦੀ।

ਪਰ ਇਹ 'ਉਲਟੀ ਖੇਲ ਪ੍ਰਿਮ' ਕੀ — ਛੂਹ ਮੰਤਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਏਹ ਉਲਟੀ ਆਤਮਿਕ ਖੇਲ ਔਖੀ ਤੇ ਦੇਰ ਪਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਉਚੀ-ਸੁੱਚੀ, 'ਜਿਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ' ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਸੌਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਤਮ ਦੈਵੀ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਪਿਉਂਦ ਚਾੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਮਨ, ਮਤਿ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਦੇ —

ਤੱਤ
ਅੰਸ਼
ਰੰਗਣ
ਖਿਆਲ
ਭਾਵਨਾ

ਸ਼ਰਧਾ
ਵਲਵਲੇ
ਮਰਜ਼ੀ
ਰੀਝਾਂ
ਚਾਉ
ਉਮੰਗ

ਜੋਸ਼

ਸੁਆਦ

ਸਿਆਣਪਾਂ

ਉਕਤੀਆਂ

ਜੁਗਤੀਆਂ

ਕਰਮ

ਆਦਤਾਂ

ਜੀਵਨ

ਭਾਗ

ਸਭ ਕੁਝ ਉਕਾ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਉਲਟੀ ਖੇਲ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ—

ਅਪ੍ਰਸਟ ਬਾਤ ਤੇ ਭਈ ਸੀਧਰੀ ਦੂਤ ਦੁਸਟ ਸਜਨਈ॥
ਅੰਧਕਾਰ ਮਹਿ ਰਤਨੁ ਪ੍ਰਗਾਸਿਓ ਮਲੀਨ ਬੁਧਿ ਹਛਨਈ॥1॥
ਜਉ ਕਿਰਪਾ ਗੋਬਿੰਦ ਭਈ ॥ (ਪੰਨਾ-402)

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਬੁਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ-339)

ਸੁਰਤੀ ਕੈ ਮਾਰਗਿ ਚਲਿ ਕੈ ਉਲਟੀ ਨਦਰਿ ਪ੍ਰਗਾਸੀ ॥ (ਪੰਨਾ-1329)

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਮਬਤੀ ਜਾਂ ਦੀਵੇ ਦੀ ਮੱਧਮ ਜਿਹੀ ਲੋਅ ਦੀ ਹਸਤੀ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਤੀਖਣ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਮਾਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਲੈਅ' ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰ ਵਿਚ ਜਦ ਸਾਡੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ, ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਚੁੰਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਇਹ ਪੰਗਤੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ—

ਖੂਬੁ ਖੂਬੁ ਖੂਬੁ ਖੂਬੁ ਖੂਬੁ ਤੇਰੋ ਨਾਮੁ ॥
ਝੂਠੁ ਝੂਠੁ ਝੂਠੁ ਝੂਠੁ ਦੁਨੀ ਗੁਮਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-1138)

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਿਸਮਾਦੀ ਆਤਮਿਕ ਝਲਕਾਰੇ ਦਾ ਸਾਡੇ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ ਉਤੇ ਅਲੌਕਿਕ, ਬਿਸਮਾਦੀ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿ ਉਠਦਾ ਹੈ—

ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਹੀ ਸੁਧ ਕੀ ਨ ਸੁਧਿ ਰਹੀ

ਬੁਧਿ ਕੀ ਨ ਬੁਧਿ ਰਹੀ ਮਤਿ ਮੈਂ ਨ ਮਤਿ ਹੈ।
ਸੁਰਤਿ ਮੈਂ ਨ ਸੁਰਤਿ ਅਉ ਧਯਾਨ ਮੈਂ ਨ ਧਿਯਾਨ ਰਹਯੋ
ਗਿਯਾਨ ਮੈ ਨ ਗਯਾਨ ਰਹਯੋ ਗਤਿ ਮੈਂ ਨ ਗਤਿ ਹੈ।
ਧੀਰਜ ਕੋ ਧੀਰਜੁ ਗਰਬ ਕੋ ਗਰਬ ਗਯੋ
ਰਤਿ ਮੈਂ ਨ ਰਤਿ ਰਹੀ ਪਤਿ ਰਤਿ ਪਤਿ ਹੈ।
ਅਦਭੁਤ ਪਰਮਦਭੁਤ ਬਿਸਮੈ ਬਿਸਮੁ
ਅਸਚਰਜੈ ਅਸਚਰਜ ਅਤਿ ਅਤਿ ਹੈ। (ਕ. ਭਾ. ਗੁ.-9)

ਅਬ ਮੋਹਿ ਜੀਵਨ ਪਦਵੀ ਪਾਈ॥ (ਪੰਨਾ-1000)

ਅਨਹਦ ਧੁਨੀ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ ਅਚਰਜ ਤਾ ਕੇ ਸ੍ਵਾਦ॥ (ਪੰਨਾ-1226)

ਦੇਖੌ ਭਾਈ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਆਈ ਆਂਧੀ॥
ਸਭੈ ਉਡਾਨੀ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਟਾਟੀ ਰਹੈ ਨ ਮਾਇਆ ਬਾਂਧੀ॥ (ਪੰਨਾ-331)

ਅਲਹੁ ਅਲਖੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ ਗੁਰਿ ਗੁੜੁ ਦੀਨਾ ਮੀਠਾ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮੇਰੀ ਸੰਕਾ ਨਾਸੀ ਸਰਬ ਨਿਰੰਜਨੁ ਡੀਠਾ॥ (ਪੰਨਾ-1350)

ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਹਉਮੈ ਦੀ ਹੰਗਤਾ ਜਾਂ 'ਗੁਮਾਨ' ਨੂੰ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਪੱਠੇ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਪਾਲਿਆ ਪੋਸਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਹਉਮੈ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠ, ਕੂੜ, 'ਦੂਜਾ ਭਾਵ' ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ 'ਮੈਂ-ਮੇਰੀ' ਦੇ ਕੁੜਾਵੇ ਦਾਵੇ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਆਪਣਾ ਅਮੋਲਿਕ ਜੀਵਨ ਅਜਾਈਂ ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਝੂਠੁ ਝੂਠੁ ਝੂਠੁ ਝੂਠੁ ਦੁਨੀ ਗੁਮਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ-1138)

ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ ਝੂਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ ॥ (ਪੰਨਾ-133)

ਕੂੜਿ ਕੂੜੈ ਨੇਹੁ ਲਗਾ ਵਿਸਰਿਆ ਕਰਤਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-468)

ਹਉ ਵਿਚਿ ਸਚਿਆਰੁ ਕੂੜਿਆਰੁ ॥
ਹਉ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ-466)

ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਹੁਕਮੁ ਨ ਮੰਨੈ
ਓਹੁ ਮਨਮੁਖੁ ਅਗਿਆਨੁ ਮੁਠਾ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ-303)

ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ—

ਏਹੜ ਤੇਹੜ ਛਡਿ ਤੂ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣੁ ॥ (ਪੰਨਾ-646)

ਤਜਹੁ ਸਿਆਨਪ ਸੁਰਿ ਜਨਹੁ ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-281)

ਛੋਡਿ ਸਗਲ ਸਿਆਣਪਾ ਸਾਚਿ ਸਬਦਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-51)

ਮਨ ਮੇਰੇ ਭੂਲੇ ਕਪਟੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥
ਅੰਤਿ ਨਿਬੇਰਾ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਪਹਿ ਲੀਜੈ ॥ (ਪੰਨਾ-656)

ਅਨ ਕਾਏ ਰਾਤੜਿਆ ਵਾਟ ਦੁਹੇਲੀ ਰਾਮ ॥
ਪਾਪ ਕਮਾਵਦਿਆ ਤੇਰਾ ਕੋਇ ਨ ਬੇਲੀ ਰਾਮ ॥
ਕੋਏ ਨ ਬੇਲੀ ਹੋਇ ਤੇਰਾ ਸਦਾ ਪਛੋਤਾਵਹੇ ॥
ਗੁਨ ਗੁਪਾਲ ਨ ਜਪਹਿ ਰਸਨਾ ਫਿਰਿ ਕਦਹੁ ਸੇ ਦਿਹ ਆਵਹੇ ॥ (ਪੰਨਾ-546)

ਉਪਰਲੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਉਮੈ-ਵੇੜ੍ਹੇ ਮਨ ਨੂੰ—

ਬਦਲਣ ਲਈ
ਪਿਉਂਦ ਲਾਉਣ ਲਈ
ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦੀ 'ਹੰਗਤਾ' ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ
ਬੁੱਧ ਬਦਲੀ ਸਿਧ ਪਾਈ ਲਈ
'ਮਤਿ ਬਦਲਣ' ਲਈ
'ਉਲਟੀ ਪ੍ਰਿਮ ਖੇਲ' ਲਈ
ਹਉਮੈ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਛੁਟਣ ਲਈ
ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣ ਲਈ

1. ਉਚੀ-ਸੁੱਚੀ, ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ 'ਸਾਧ-ਸੰਗਤ'
2. ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ,—ਅਥਵਾ 'ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ'
3. ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ—ਨਦਰਿ ਕਰਮ

ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜੋ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੋ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1369)

ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਗਤ ਜਾਂ ਕੁਸੰਗਤ ਹੀ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮਾੜੀ 'ਰੰਗਣ' ਚਾੜ੍ਹਦੀ ਹੈ।

ਜਦ ਬੂਟੇ ਨੂੰ 'ਪਿਉਂਦ' ਚਾੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬੂਟੇ ਵਿਚ 'ਜੀਵਨ-ਰੌ' ਤਾਂ ਉਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ 'ਜੀਵਨ-ਰੌ' ਉਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੰਗਣ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਨਲਕੇ' ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਉਹੀ ਵਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਠੰਢੀ-ਤੱਤੀ ਟੈਂਕੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ

ਪਾਣੀ ਠੰਢਾ-ਤੱਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਮਤਿ, ਬੁੱਧੀ ਬਦਲਣ, ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਲਾਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ 'ਪਿਉਂਦ' ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ, ਜਿਉਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ 'ਸਾਧ-ਸੰਗਤ' ਅਥਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਆਤਮ-ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਸੇਵਾ—ਅਤੀ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਉਲਟੀ ਹੋਵੈ ਮਤਿ ਬਦਲਾਹੁ ॥
ਨਾਨਕ ਮੈਲੁ ਨ ਲਗਈ ਨਾ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਹੁ ॥ (ਪੰਨਾ-651)

ਮਹਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਾਧ ਕਾ ਸੰਗੁ ॥
ਜਿਸੁ ਭੇਟਤ ਲਾਗੈ ਪ੍ਰਭ ਰੰਗੁ ॥ (ਪੰਨਾ-392-93)

ਕਰਮ ਧਰਮ ਇਹੁ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ॥
ਸਾਧਸੰਗਿ ਜਪੀਐ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥ (ਪੰਨਾ-866)

ਕਰਮ ਧਰਮ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ਸੰਤਾ ਸੰਗੁ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-521)

ਹਰ ਕਰਮ ਪਿਛੇ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਹਰ ਇੱਛਾ ਪਿਛੇ ਕੋਈ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
ਇੱਛਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਹਰਕਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ 'ਭਾਵਨਾ' ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜਾਂ ਉਕਸਾਹਟ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਕਸਾਹਟ ਦੇ ਪਿਛੇ ਜੋ ਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ' ਜਾਂ 'ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਦੀ 'ਭਾਵਨਾ' ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ, ਅਤੇ ਇਸ ਜਨਮ ਦੀ 'ਸੰਗਤ' ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਕਾਰਣ ਸਾਡੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੱਖਰੀਆਂ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ 'ਭਿੰਨਤਾ' ਕਾਰਣ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ, ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੰਦਰ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ, ਕਰਮਾਂ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਨਿਸਚਿਆਂ ਵਿਚ ਮੱਤ-ਭੇਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਣ, ਘਰਾਂ ਵਿਚ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ, ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ, ਇੰਨੇ ਮੱਤ-ਭੇਦ, ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ, ਲੜਾਈਆਂ, ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਲਕਤ ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ, ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ, ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਨਿਸਚਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ 'ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈ ਪਾਇਆ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ—

ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-560)

ਮਨ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣੈ ਚਲੁ ॥ (ਪੰਨਾ-37)

ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-601)

ਉਪਰਲੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚਲਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੀ ਬਾਬਤ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ "ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣੇ ਚਲ।"

ਰਹੈ ਰਜਾਈ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ॥ (ਪੰਨਾ-832)

ਅਸੀਂ ਜਨਮਾਂ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹਉਮੈਂ-ਵੇੜ੍ਹੇ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਿਚ, ਆਪਣੀ ਹੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੀ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ 'ਅਭਾਵ' ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮੁ' ਨੂੰ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ 'ਅਨੁਭਵ' ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੇ ਜਾਂ ਪਹਿਚਾਨਦੇ, ਸਾਡੀ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਵੇਗ—ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਇ, ਅਵੱਸ਼ ਹੀ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵਸ ਪੈ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।

ਜਬ ਲਗੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ॥
ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਤਬ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੀਆ॥ (ਪੰਨਾ-400)

ਦੁਖੁ ਲਗਾ ਬਿਨੁ ਸੇਵਿਐ ਹੁਕਮੁ ਮੰਨੇ ਦੁਖੁ ਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ-1091)

ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ—ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ,

ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ,

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਣੀ ਆਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਭੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਤੇ 'ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਕੀ 'ਫ਼ਰਕ' ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ, ਅਥਵਾ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਿਤਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਬਾਬਤ ਪੜ੍ਹਦੇ, ਸੁਣਦੇ, ਗਾਇਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੀ ਬਾਬਤ ਅਜੇ ਕੋਈ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ—

ਸਮਝਣ

ਅਨੁਭਵ ਕਰਣ
ਬੁਝਣ
ਸੀਝਣ
ਪਹਿਚਾਨਣ

ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉੱਦਮ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ!

ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਜ 'ਹੁਕਮ' 'ਭਾਣੇ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਅਸੀਂ ਜੋ ਵਿਆਖਿਆ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ—

ਸੁਣੇ-ਸੁਣਾਏ
ਪੜ੍ਹੇ-ਪੜ੍ਹਾਏ
ਸਮਝੇ-ਸਮਝਾਏ
ਮਨ ਘੜਤ ਕਲਪਨਾ
ਫੋਕੀ ਫਿਲੌਸਫੀ
ਮਾਨਸਿਕ ਢਕੌਂਸਲੇ
ਖੁਸ਼ਕ ਸੁਕਾ ਗਿਆਨ

ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਕਸਵੱਟੀ—

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1)

ਹੁਕਮੈ ਬੂਝੈ ਤਤੁ ਪਛਾਣੈ ॥ (ਪੰਨਾ-1289)

ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ।

ਪਾਠ, ਕੀਰਤਨ, ਕਥਾ, ਵਾਰਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭੀ, ਅਸੀਂ 'ਹਉਮੈ' ਦੇ ਭਰਮ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਅੰਧ-ਗੁਬਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਕਿ ਗਾਵਤ ਰਹੇ ਮਨਿ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਇ ॥
ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਗਾਵਹਿ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-158)

ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ ਡੰਡਉਤ ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਰਤੁ ਰਹਤਾ ॥
ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਬੰਧਨ ਮਹਿ ਪਰਿਆ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਇਹ ਜੁਗਤਾ ॥ (ਪੰ.-642)

ਰਾਗੈ ਨਾਦੈ ਬਾਹਰਾ ਇਨੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਿਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1423)

ਹਉਮੈ ਬੂਝੈ ਤਾ ਦਰੁ ਸੂਝੈ ॥ (ਪੰਨਾ-466)

ਇਕੋ 'ਨੁਕਤਾ' 'ਹਉਮੈ' 'ਬੁੱਝਣ' ਦਾ ਹੈ। ਦਿਮਾਗੀ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਫੋਕੀਆਂ ਫਿਲੌਸਫੀਆਂ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਨਾਲ 'ਹੁਕਮ' ਬੁਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਬੁਝਿਆ, ਸੀਝਿਆ, ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਦਿਮਾਗੀ ਤੀਖਣਤਾ ਦੀਆਂ ਫਿਲੌਸਫ਼ੀਆਂ ਉਕਤੀਆਂ-ਜੁਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ 'ਅਨੁਭਵ' ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ।

ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣੈ ਖਸਮ ਕਾ ਦੂਜੀ ਅਵਰ ਸਿਆਣਪ ਕਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ-991)

ਸਸਾ ਸਿਆਨਪ ਛਾਡੁ ਇਆਨਾ ॥
ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮਿ ਨ ਪ੍ਰਭੁ ਪਤੀਆਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-260)

ਤਦੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਅਤੇ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਦਾ ਅਜੇ ਤਕ 'ਨਿਰਨਾ' ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

ਤ੍ਰੈਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਨਿਸਚਿਆਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਯਾ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਭ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ, 'ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ' ਹੀ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਵੇੜ੍ਹੇ ਮਨ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਅਥਵਾ ਜਮਾਂ ਦੇ ਵਸ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ 'ਉਲਟ' ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ 'ਭਾਣਾ' ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ, ਗੁਪਤੋ-ਗੁਪਤੀ, ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਜ਼ੱਰੇ-ਜ਼ੱਰੇ ਵਿਚ, ਰਵਿ-ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਚਾਤਰੀ ਨਾਲ, ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਚਾਲ ਵਿਚੋਂ ਉਖੜ ਕੇ, ਬੇ-ਮੁੱਖ, ਬੇ-ਸੁਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਇਕ ਹੈ।

ਉਸ ਦਾ 'ਹੁਕਮ ਭੀ' ਇਕੋ ਹੈ।

ਇਸ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਚਾਲ ਭੀ—

ਇਕ ਸਾਰ
ਸਦੀਵੀ
ਸੁਖਦਾਈ
ਅਪਾਰ
ਅਭੁੱਲ
ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ
'ਨਾਮ' ਹੈ।

ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਇ ਜੀਉ ॥ (ਪੰਨਾ-72)

ਇਕੋ ਹੁਕਮੁ ਵਰਤਦਾ ਏਕਾ ਸਿਰਿ ਕਾਰਾ ॥ (ਪੰਨਾ-425)

ਇਹ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮੁ' ਇਕੋ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ, ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ, ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਰੁੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਨਸਾਨ ਇਸ ਇਕੋ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਤੋਂ ਬੇ-ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਬੇ-ਸੁਰੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ 'ਮਨ-ਮਤਿ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਦੀ ਰੰਗਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 'ਟਾਕਰਾ' ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਲੜਾਈਆਂ, ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਅਤੀ ਅਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬੇ-ਮੁੱਖ ਤੇ ਬੇ-ਸੁਰਾ ਹੋਣਾ ਹੀ 'ਮਨ-ਮਤਿ' ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਖਾਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ।

ਜਬ ਲਗੁ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-400)

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੁਝ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਵਿਚ ਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਚਲਣਾ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਤਬ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੀਆ ॥ (ਪੰਨਾ-400)

ਮਨ ਰੇ ਹੁਕਮੁ ਮੰਨਿ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ-1258)

ਗੁਰਮਤਿ, ਅਥਵਾ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਵਿਚ ਚਲਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ 'ਹੁਕਮੀ' ਅਥਵਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ 'ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਦਾ' ਇਲਾਹੀ ਖਜ਼ਾਨਾ 'ਸ਼ਬਦ'

ਨਾਮ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਬਣਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ 'ਹੱਕਦਾਰ' ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੈ ਵਸੈ ਦੇਸਿ ਹੁਕਮੁ ਬੁਝਿ ਬੀਚਾਰੁ ਪਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-1395)

ਨਾਮ ਖਜਾਨਾ ਭਗਤੀ ਪਾਇਆ ਮਨ ਤਨ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਏ ॥
ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਾ ਕਉ ਦੇਵੈ ਜਾ ਕਉ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ-208)

'ਗੁਰਮਤਿ' ਅਤੇ 'ਮਨਮਤਿ' ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਨੂੰ ਹੀ 'ਗੁਰਮਤਿ' ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਨੂੰ 'ਹੁਕਮ' ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ।

ਸਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਅੰਤ੍ਰ-ਆਤਮੇ ਭਾਵਨਾ ਜਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਨੂੰ ਹੀ 'ਮਤਿ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

'ਮਨਮਤਿ' ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਸਾਡੇ ਹਉਮੈ-ਵੇੜ੍ਹੇ ਮਨ ਦੇ ਭ੍ਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦੀ ਹੈ।

'ਗੁਰਮਤਿ' ਜਾਂ 'ਹੁਕਮ' ਸਾਡੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਅਕਸ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ 'ਮਨਮਤਿ' ਜਾਂ 'ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ' ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਦਾ 'ਅਕਸ' ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਡੇ ਆਤਮਿਕ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਹੈ।

ਹਉਮੈ-ਵੇੜ੍ਹੇ ਮਨ ਦੇ ਭ੍ਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ 'ਏਕੋ' ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ 'ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ' ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭ੍ਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸਾਡੇ ਵਿਚ—ਮੈਂ, ਮੇਰੀ, ਖੁਦ-ਗਰਜ਼ੀ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਝੂਠ, ਫਰੇਬ, ਬੇਈਮਾਨੀ, ਵੈਰ, ਵਿਰੋਧ, ਸਿਆਣਪਾਂ, ਉਕਤੀਆਂ, ਜੁਗਤੀਆਂ, ਨਫ਼ਰਤ, ਲੜਾਈਆਂ, ਝਗੜੇ, ਅਸ਼ਾਂਤੀ, ਦੁਖ, ਕਲੇਸ਼ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਅਸੁਰੀ ਔਗੁਣ ਉਪਜਦੇ ਹਨ।

ਜਦ ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਪਰ ਦਸੇ ਅਸੁਰੀ ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ' ਵਾਲੇ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਉਪਜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ 'ਮਨ-ਮਤਿ' ਅਥਵਾ 'ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ' ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਭੁਗਤਦੇ ਹਾਂ।

ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ਜੋ ਚਲੈ ਭਾਈ ਵਿਛੁੜਿ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥ (ਪੰਨਾ-601)

ਮਨਮੁਖ ਹੁਕਮੁ ਨ ਜਾਣਨੀ ਤਿਨ ਮਾਰੇ ਜਮ ਜੰਦਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ–90)

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਪ੍ਰੀਤ, ਪ੍ਰੇਮ, ਰਸ, ਰੰਗ, ਚਾਉ, ਦਇਆ, ਖਿਮਾ, ਸੇਵਾ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਸ਼ਾਂਤੀ, 'ਨਾਮ' ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ 'ਪਿਉਂਦ' ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਪਰ ਦਸੇ ਸਾਰੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ 'ਜੀਵਨ–ਰੌਂ ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ ਦੇ 'ਵੇਗ' ਵਿਚ 'ਸੁਰ' ਹੋ ਕੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਲਾਹੀ ਬਰਕਤਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਬਣ ਕੇ ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਨਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਤਾ ਹਰੀ ਕੇਰਾ ਸੋਈ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਏ ॥ (ਪੰਨਾ–440)

ਹੁਕਮੁ ਬੂਝਿ ਰੰਗ ਰਸ ਮਾਣੇ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵਾ ਮਹਾ ਨਿਰਬਾਣੇ ॥ (ਪੰਨਾ–385)

ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲਾਂ ਜਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ 'ਰੰਗਤ', ਅਸੁਰੀ ਔਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ 'ਲੇਸ' ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ 'ਹਉਮੈ' ਦਾ 'ਲੇਸ' ਜਾਂ ਅਕਸ ਹੋਵੇ ਉਹ 'ਆਪਣਾ ਭਾਣਾ' ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਹਿਣਾ ਜਾਂ ਇਲਾਹੀ ਹੁਕਮ ਦਾ 'ਪੜਦਾ ਪਾਉਣਾ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ', ਢੀਠਤਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਤਾਣ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਭੀ ਜੇ ਸਾਡੀ 'ਹਉਂਧਾਰੀ' ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਉਲਟ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ 'ਦੋਸ਼' ਰੱਬ ਜਾਂ ਹੋਰਾਂ ਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਉਪਰਲੇ ਮਨੋਂ ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਝੂਠੀ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਜਦ ਤਾਈਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ 'ਹਉਮੈ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਜਾਂ 'ਰੰਗਤ' ਹੈ, ਤਦ ਤਾਈਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਆਪ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਭੁਗਤਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ 'ਹਉਂ–ਧਾਰੀ' ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ 'ਦੋਸ਼' ਰੱਬ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਤੇ ਲਾਉਣਾ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਜਾਂ ਢੀਠਤਾਈ ਹੈ।

ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਏਸੇ ਗਲਤ ਤੇ ਝੂਠੇ 'ਭਰਮ' ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਤ੍ਰਾਹ–ਤ੍ਰਾਹ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜੋ ਜੋ ਕਰਮ ਕੀਏ ਲਾਲਚ ਸਿਉ ਤੇ ਫਿਰਿ ਗਰਹਿ ਪਰਿਓ ॥ (ਪੰਨਾ-336)

ਜੋ ਜੋ ਕਰਮ ਕੀਓ ਲਾਲਚ ਲਗਿ ਤਿਹ ਤਿਹ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਓ ॥ (ਪੰਨਾ-702)

ਅਪਰ-ਅਪਾਰ ਇਲਾਹੀ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਾਡਾ ਜੋ ਮਨੋਕਲਪਤ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ 'ਹੁਕਮ' ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਭਾਵਨਾ, ਤਤ-ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਜਾਂ 'ਉਲਟ' ਹੈ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹੁਕਮ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਓਪਰੇ ਮਨ ਨਾਲ ਰੱਬ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕਹਿ ਛਡਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਾਡੀ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜਾਂ ਉਲਟ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਿਉਂ, 'ਕੈਸੇ' ਅਤੇ 'ਰੋਸੇ' ਜਾਂ 'ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ' ਦੀਆਂ 'ਮਿਸਲਾਂ' ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਘੋਖਦੇ, ਮੁੜ-ਮੁੜ ਚਿਤਾਰਦੇ, ਕਰਿੱਝਦੇ, ਸੜਦੇ, ਬਲਦੇ ਹੋਏ ਇਸੇ 'ਰੋਸ' ਦਾ 'ਸਿਮਰਨ' ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਉਤੇ ਇਉਂ ਕਟਾਖ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦਦੈ ਦੋਸੁ ਨ ਦੇਊ ਕਿਸੈ ਦੋਸੁ ਕਰੰਮਾ ਆਪਣਿਆ ॥
ਜੋ ਮੈ ਕੀਆ ਸੋ ਮੈ ਪਾਇਆ ਦੋਸੁ ਨ ਦੀਜੈ ਅਵਰ ਜਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ-433)

'ਰੋਸੇ' ਜਾਂ 'ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ' ਸਾਡੀ 'ਹਉਮੈ' ਵੇੜੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ 'ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ' ਦੀ ਰੰਗਤ ਦੀ 'ਹਵਾੜ' ਹੈ।

'ਸ਼ੁਕਰ' ਇਲਾਹੀ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਅਥਵਾ 'ਇਲਾਹੀ ਦਾਤ' ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ।

'ਰੋਸ' ਅਤੇ 'ਸ਼ੁਕਰ' ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ 'ਮੁਤਜ਼ਾਦ' ਜਾਂ ਐਨ 'ਉਲਟ' ਹਨ ਜਿਥੇ 'ਰੋਸ' ਹੈ, ਉਥੇ 'ਸ਼ੁਕਰ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਰੋਸ ਸਾਨੂੰ ਰੱਬ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕ੍ਰੋਧ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ ਅਤੇ ਕਲਪਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਰੱਬ ਤੋਂ 'ਵਿਛੜ ਚੋਟਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ।' ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਭਾਣੇ ਨੂੰ 'ਇਲਾਹੀ ਦਾਤ' ਸਮਝ ਕੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਲਾਹੀ ਦਾਤਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਦੇ ਹਾਂ।

'ਸ਼ਕਾਇਤ' ਅਤੇ 'ਸ਼ੁਕਰ' ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੇ। ਤਦੇ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਨੇ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

ਸ਼ਕਾਇਤ ਭੀ ਹੈ, ਮੁਹੱਬਤ ਭੀ ਹੈ।

ਯੇਹ ਦੀਵਾਨੋ ਕਾ ਦਸਤੂਰ ਨਹੀਂ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

ਮਨਹਿ ਨ ਕੀਜੈ ਰੋਸੁ ਜਮਹਿ ਨ ਦੀਜੈ ਦੋਸੁ
ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਬਾਣ ਪਦੁ ਚੀਨਿ੍ ਲੀਜੈ ॥ (ਪੰਨਾ-973)

(ਚਲਦਾ..........)